

ODNOS MARE MATOČEC I TOMO JALŽABETIĆA

RELATION OF MARA MATOČEC AND TOMO JALŽABETIĆ

Vladimir MIHOLEK
Đurđevac, Gajeva 22a

Primljeno / Received: 15. 6. 2018.
Prihvaćeno / Accepted: 23. 11. 2018.
Stručni rad / Professional paper
UDK / UDC: 929Matočec, M.
929Jalžabetić, T.

SAŽETAK

Mara Matočec i Tomo Jalžabetić, prvi hrvatski seljaci političari, bili su susjedi, oboje rodом iz Đurđevca. Premda je između njih postajao generacijski jaz, veže ih podosta sličnosti. Kraće su vrijeme istovremeno djelovali u Radićevoj seljačkoj stranci. Oboje su bili inteligentni i načitan, te dobri govornici. Imali su dar za pisanje. Jalžabetić za političke i gospodarske članke, a Mara Matočec za poeziju i prozu. Također su zapisivali narodne poslovice i običaje. Za razliku od Mare Matočec, Jalžabetić je do osnivanja HPSS-a 1904. godine već bio formiran kao političar na lokalnoj razini. Braći Radić pristupio je zahvaljujući suradnji s Antunom Radićem i JAZU-om na prikupljanju narodnih običaja krajem 1890-ih. Nakon toga bio je osnivač stranke, njezin potpredsjednik, te član vodstava svih stranačkih gospodarskih organizacija do razlaza sa Stjepanom Radićem. S druge strane, Mara je Matočec stupila u kontakt sa Stjepanom Radićem nakon što se javila na književni natječaj objavljen u glasilu Dom 1918. godine. Odmah je postala članicom glavnog odbora stranke, a svoje je političko djelovanje pod okriljem stranke usmjerila prema prosvjetno-kulturnom radu, borbi za ravnopravnost žena, obitelji i protiv nepismenosti u hrvatskim selima. Prema dosadašnjim šturim saznanjima u njihovu odnosu vladala je netrpeljivost, to jest, bio je daleko od idealnog, ali tome nije tako, na što upućuju detalji iz pojedinih objavljenih historiografskih radova i njezinih prozih uradaka.¹

Ključne riječi: Mara Matočec, Tomo Jalžabetić, sličnosti, međusobni odnos, Đurđevac

Key words: Mara Matočec, Tomo Jalžabetić, similarities, mutual relations, Đurđevac

1. MARA MATOČEC I TOMO JALŽABETIĆ KAO ISTRAŽIVAČKA TEMA, I CILJ ISTRAŽIVANJA

Mara Matočec i Tomo Jalžabetić prvi su hrvatski seljački političari kao muškarac i žena, oboje rodом iz Đurđevca. O ovoj spoznaji malo se zna u današnje vrijeme. Mara Matočec, rođena Jendrašić, rodila se u Drnju 12. rujna 1885. godine, ali je od rane mladosti živjela u Đurđevcu. Brzo je ostala bez muža Stjepana Matočeca koji je za vrijeme Prvoga svjetskog rata umro u vojnoj bolnici u Rusiji. Već 1915. godine došla je u kontakt sa Stjepanom Radićem nakon čega je pristupila Hrvatskoj seljačkoj republikanskoj stranci, kojoj je bila odana do smrti. Odmah je ušla u glavni odbor HSRS-a boreći se za seljačka prava i prosvjećivanje žena. Istovremeno je pisala i objavljivala svoje književne radove. Nakon rata, a na prijedlog Đure Basarićeka, prodala je ono malo zemlje što je imala i odselila se zajedno s djecom i majkom kao kolonistica u Koriju kraj Virovitice. Tamo je podigla novo gospodarstvo kupivši 7 jutara bivše vlastelinske zemlje. Premda nema pouzdanih podataka, pretpostavlja se da je još u Đurđevcu postala članicom Seljačke sloge, pa je nakon dolaska u Koriju odmah osnovala tamošnji ogranak.

¹ Ovaj rad nastao je na temelju izlaganja na znanstvenom kolokviju posvećenom Mari Matočec u povodu 50. obljetnice smrti, održanom u Đurđevcu 1. prosinca 2017. godine u organizaciji Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja«, Povijesnog društva Koprivnica i Ogranka Matice hrvatske u Đurđevcu.

Slika 1. Mara Matočec u Koriji

Vodila je njegovu glumačku družinu s kojom je davala kazališne predstave širom Hrvatske. Sama je pisala igrokaze, glumila i režirala. Njezini najvjerniji suradnici bili su također kolonisti iz Đurđevca i okolice. U znak zahvale pokrenula je akciju podizanja spomenika Đuri Basaričeku u Okrugljači (1928.). Pisala je poeziju, crtice, novele, novinske članke i igrokaze u brojnim časopisima, glasilima, kalendarima i zbornicima, izdanim uglavnom u Zagrebu, Osijeku, pa i u Sarajevu, Mariboru i Pirotu (Srbija). Do kraja

smrti ostala je vjerna svome Đurđevcu i Đurđevčanima koje je zdušno okupljala u Koriji. Umrla je u Koriji 8. svibnja 1967. godine zaboravljena i ignorirana od tadašnje vlasti.²

Tomo Jalžabetić najznačajnija je osoba u Đurđevcu i Podravini kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća. Rođen je 21. prosinca 1852. godine u Đurđevcu. Trivijalnu školu završio je u Đurđevcu a vojnu u Bjeļovaru, gdje je postao dočasnikom. Pozvan je u pripravnu časničku školu, ali je zbog prevelike školarine koju roditelji nisu mogli platiti, odustao te ostao na obiteljskome gospodarstvu. Kao mladi seljak iskazao je velike ambicije i interes za poljoprivredu, osobito govedarstvo, na osnovu čega je stekao veliki ugled među Đurđevčanima. Ubrzo se učlanio u mjesnu podružnicu Gospodarskoga društva te postao njezinim predstavnikom u skupštini Društva u Zagrebu. Od 1898. godine počeo je surađivati sa Antunom Radićem te za JAZU započeo zapisivati narodne običaje u Đurđevcu. Jedan je od osnivača Radićeve Hrvatske pučke seljačke stranke (1904.), njezin potpredsjednik i član glavnog odbora (1905.), suosnivač Hrvatske pučke seljačke tiskare (1906.) u Zagrebu i predsjednik ravnateljstva (1907. – 1912.). Bio je osnivač je i prvi predsjednik Hrvatske seljačke zadruge (1901.) i Hrvatske seljačke gospodarske udruge (1904.), te osnivač Marvogojske udruge (1907.) u Đurđevcu, a potaknuo je osnivanje istih i u okolnim mjestima. To mu je priskrbilo članstvo u ravnateljstvu Saveza hrvatskih seljačkih zadruga (1911. – 1925.), Hrvatskoj seljačkoj zadružnoj banci (1923. – 1925.), Hrvatskom seljačkom gospodarskom društvu i zadrugi Hrvatski seljački dom (1921.). Kao član Radićeve stranke biran je u Hrvatski Sabor 1910. i 1913. godine, te u skupštinu Kraljevine SHS (1920. i 1923.). Zbog neslaganja s vođenjem stranke 1924. godine napustio je Stjepana Radića, što mu srozalo ugled. Ubrzo se vezao uz Hrvatsku federalističku stranku, te postao naklonjen kralju koji mu je dodijelio status banskog vijećnika, a 1932. godine postao je članom Senata u Beogradu. Bio je dugogodišnji član općinskog poglavarstva (od 1898.), te županijski zastupnik (od 1904.). Zaslužan je za osnivanje pučke knjižnice (1906.) i Hrvatskoga seljačkog prosvjetnog društva (1920.) u Đurđevcu. Bio je član ravnateljstva paromlina Podravina d.d. (1899.) i nadzornog odbor Hrvatskog Sokola u Đurđevcu (1926.). Objavio je podosta članaka i polemika o hrvatskoj politici te društvenim i gospodarskim problemima seljaštva u petnaestak novina, časopisa i drugih glasila. Napisao je brošuru *Prijelaz u bolji način gospodarenja s usjevnom redom* (Zagreb 1914.). Umro je u Đurđevcu 31. listopada 1937. godine.³

² KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Mara Matočec – hrvatska književnica, seljakinja i njen rad na socijalno-političkom i kulturno-prosvjetnom polju u okviru seljačkog pokreta braće Radić*, Koprivnica-Zagreb, 1993.

³ Hrvatski biografski leksikon, sv. VI., Zagreb, 2005., 287.; Odjel za etnologiju HAZU, Korespondencija Tome Jalžabetića s Antunom Radićem, sign. S.Z. 55; KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Trnovit životni put Tome Jalžabetića*, Đurđevački zbornik, Đurđevac, 1996., 247-268; MIHOLEK, Vladimir. *Tomo Jalžabetić do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke braće Radić*, Podravina, vol. XII, br. 23, Samobor / Koprivnica, lipanj 2013.,

Slika 2. Tomo Jalžabetić u Đurđevcu

opciji nakon raskida sa Stjepanom Radićem i HSS-om 1924. godine, iako time nije pričinio nikakve štete hrvatskoj politici. Činjenica je i ta što se o njima počelo pisati tek u novije vrijeme, pa je i to utjecalo na takav odnos.

Za Maru se Matočec prvi puta čulo nakon što je Mira Kolar Dimitrijević 1993. godine objavila knjigu o njezinu djelovanju, kojom je obuhvatila i djelomičnu bibliografiju. Slično izdanje objavio je i Vlatko Smiljanić 2011. godine, ali je ono nedovoljno pridonijelo novim saznanjima o njezinu životu i stvaralaštvu. Isti je autor uredio i njezina sabrana djela 2017. godine, međutim, ona ne obuhvaćaju sve njezine radove. Mira Kolar Dimitrijević je u svome radu objavljenom u Đurđevčkom *zborniku* 1996. godine također prva progovorila i o Tomi Jalžabetiću. O pojedinim pak segmentima Jalžabetićeva sudjelovanja u političkom i gospodarskom životu na lokalnoj razini pisao je Vladimir Miholek u trima radovima.

Budući da su oboje rodom iz istoga mjesta, i da su djelovali unutar iste stranke, nametnulo se pitanje o njihovoj povezanosti. Stoga je cilj ovoga rada utvrditi postoje li između njih kakve sličnosti, te pokušati rasvijetliti njihov međusobni odnos. Za očekivati je da će rezultati dati barem osnovne naznake njihova odnosa, s obzirom na nedovoljnu istraženost njihova djelovanja.

2. ULAZAK MARE MATOČEC I TOME JALŽABETIĆA U POLITIKU I RADIĆEVU SELJAČKU STRANKU

Kako su oboje uopće dospjeli u političke vode i Radićevu seljačku stranku? Zaslugu treba pripisati braći Antunu i Stjepanu Radiću koji su bili kadri prepoznati seljake sposobne za politički rad u stranci. Jalžabetić je, za razliku od Mare Matočec, puno prije osnivanja HPSS-a 1904. godine već bio gotov političar i spreman za stranku jer je ispekao zanat kao općinski vijećnik i županijski zastupnik. U općinskoj je vijeću kao oporbenjak pravaš nekoliko godina vodio ogorčenu borbu s predstavnicima mađaronske narodne stranke. Svojom promišljenošću i upornošću u nepunih deset godina uspio je ući u općinsko vijeće, da bi na kraju prevladao sa svojim pristalicama, mladim ambicioznim seljacima, s kojima je kasnije pristupio Radiću i HPSS-u.⁴ Na neposredan način otkrio ga je Antun Radić kao suradnika na prikupljanju i zapisivanju narodnih običaja za akademijin *Zbornik za narodni život i običaje*, kojem je bio urednik. U međusobnome dopisivanju tijekom 1898. i 1899. godine Radić je doznao o

109-132; Hrvatski sokolski koledar za 1926., Zagreb, 1927.; http://katalog.lzmk.hr/autorski.aspx?box=Kuti-ja_A290, 18.11. 2017.

⁴ MIHOLEK, V. *Tomo Jalžabetić do osnivanja*, 117-125

njegovu političkom radu i kao takvoga preporučio bratu Stjepanu. Ovaj je s njime odmah stupio u kontakt i poslao mu 20 primjeraka svoje brošure (*Moje uzničke uspomene*) 1902. godine, te ga potom uveo među osnivače svoje stranke.⁵

Na sličan način pristupila je i Mara Matočec 1915. godine, kada se javila pjesmom *Sibiriji* na Radićev poziv pjesnikinjama da surađuju u stranačkome glasilu *Dom*. Na natječaj se javilo više žena, ali je Mara jedina ustrajala i nastavila suradnju objavljujući pjesme kojima je stvarala radićevsko raspoloženje, ujedno slaveći Stjepana Radića i stranku.⁶ Radić je odmah shvatio da bi Mara kao žena mogla dati lijep doprinos stranci u radu na okupljanju žena. Tako je Mara Matočec već krajem 1918. govorila u Zagrebu na sjednici glavnog odbora HSS-a, a od iduće godine postala je članicom istoga odbora.⁷ Nakon toga, Mara je sve više pisala i objavljivala svoje radove u kojima je veličala stranačke prvake, govorila na stranačkim skupštinama, te poticala žene na aktivnije društveno djelovanje u stranačkim gospodarskim i kulturnim organizacijama, te je općenito zastupala selo, katolički moral i prava žena.

Radić je štogod o Mari vjerojatno doznao od učitelja Đure Basaričeka, svoga bliskog stranačkog suradnika, koji je bio vezan uz Đurđevac preko prof. Viktora Pogačnika. Naime, Pogačnik je oženio Basaričekovu sestru Anku pa je ovaj često boravio u Đurđevcu, a nakon njegova ubojstva u beogradskoj skupštini 1928. godine, Pogačnik je postao skrbnikom njegova sina Borisa, te se brinuo i o cijeloj obitelji koja se doselila u Đurđevac. Zajedno su i surađivali tijekom Prvoga svjetskoga rata (1916.) na zbrinjavanju gladne hercegovačke djece u Podravinu.⁸ No, posve je sigurno da je Maru Radiću preporučio Jalžabetić, jer ju je vrlo dobro poznao, a i sam je poznao Basaričeka jer su bili bliski Radićevi suradnici. Što je najvažnije, bio je vršnjak Marina oca, a što je zanimljivo – bili su i susjedi. Jalžabetić je rođen 1852., a Luka Jendrašić, Marin otac, 1851. godine. Jendrašicevi su živjeli u današnjoj Ulici bana Jelačića, na lijevome uglu današnje Ulice Eugena Kumičića, odnosno *Jendrašicevoga sokaka*, a Jalžabetić na suprotnoj strani ulice preko puta.⁹

3. NJIHOVE MEĐUSOBNE SLIČNOSTI U POLITIČKOM I DRUŠTVENOM RADU

Premda ih dijeli generacijska razlika, ima podosta sličnost koje ih vežu. Iako bez veće naobrazbe, oboje su bili inteligentni i načitaniji. To im je omogućilo da se bave pisanjem, svaki u svome području. Mara je napisala brojna književna djela; pjesme, prozu i igrokaze, te ih većinu objavila u čak četrdesetak tiskovina; od raznih časopisa i glasila do kalendarskih izdanja. Njezina djela čitala su se i izvodila diljem cijele ondašnje države. Igrokazi su bili veoma popularni, a ujedno ih je režirala i glumila u njima.¹⁰ Jalžabetić je pisao članke i polemike o hrvatskoj politici te o društvenim i gospodarskim problemima seljaštva u petnaestak novina, časopisa i drugih glasila. Napisao je i jednu gospodarsku brošuru.¹¹

Oboje su se bavili i etnografskim radom. Jalžabetić je radio na rukopisu o narodnim običajima u Đurđevcu, koji je predao Antunu Radiću. Njegov je uradak, premda manjeg obima, vrlo vrijedan jer daje prikaz izgleda đurđevčkoga kraja u 19. stoljeću, s bogatom toponimijom i nazivljem biljnog i životinjskog svijeta, a ponajviše jer sadrži za sada najstariji zapis legende o Picokima i osnovna obiljež-

⁵ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Trnovit životni put...*, 250; Odjel za etnologiju HAZU, Korespondencija Tome Jalžabetića s Antunom Radićem, sign. S.Z. 55

⁶ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Mara Matočec...*, 9

⁷ Isto, 22-23

⁸ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. Život i rad profesora Viktora *Pogačnika*, Podravski zbornik 1991., Koprivnica, 1991., 136-138

⁹ CIK, Nikola. *Dokumentacija o projektu »Đurđevac 1868. godine: rekonstrukcija urbanog i demografskog razvoja grada Đurđevca u XIX. stoljeću« i izvještaj o realizaciji prve faze projekta*, Đurđevac, 2013.; Župni arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animmarum (Stališ duša) župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866. – 1917.

¹⁰ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Mara Matočec...*, 129-135; MIHOLEK, Vladimir. *Đurđevčki kazališni amaterizam kroz povijest*, Podravski zbornik 39, Koprivnica, 2013., 96-98; http://katalog.lzmk.hr/autorski.aspx?box=Kutiija_A446, 18. 11.2017.

¹¹ Hrvatski biografski leksikon, sv. VI, Zagreb, 2005., 287

ja đurđevečkoga kajkavskoga govora.¹² S druge strane, Mara je na poticaj Rudolfa Hercega zapisivala tekstove narodnih pjesama, a on ih objavljivao u *Seljačkoj prosvjeti*, koju je uređivao.¹³ Zapisivala je i razne poslovice i uzrečice, te ih vrlo vješto uvrštavala u svoje književne radove i tako ih spasila od zaborava. Pogotovo u nekoliko igrokaza u kojima se radnje temelje upravo na narodnim običajima i usmenoj narodnoj predaji.¹⁴

Osim toga, krasila ih je vještina govorništva, oboje su bili vrsni govornici, i gdje god bi se pojavili privlačili su pozornost svojim nastupom; Mara na brojnim skupovima i stranačkim susretima, a Tomo za saborskom i županijskom govornicom i na stranačkim okupljanjima. Može se reći da su posjedovali i organizacijske sposobnost na društvenom planu. Mara je nakon preseljenja u Koriju nedaleko od Virovitice krajem 1927., već iduće godine osnovala ogranak Seljačke sloge. Unatoč brojnim obiteljskim obvezama i podizanju novoga seljačkog gospodarstva, bez muža, s djecom i ostarjelom majkom, vrlo je uspješno vodila ogranak s nekoliko sekcija. Kada je o tome riječ, s njime je gostovala i nastupala od Slavonije i Zagorja pa do Zagreba, a sama proputovala i govorima nastupala od južnih hrvatskih krajeva do Bosne i Hercegovine.¹⁵ Jalžabetić se pak nalazio u vodstvu skoro svih gospodarskih stranačkih organizacija, a u Đurđevcu je osnovao Hrvatsku seljačku zadrugu, Hrvatsku seljačku gospodarsku udrugu i Marvogojsku udrugu, te tako postao pokretač zadrugarstva đurđevečke Podravine. On je također obišao cijelu Hrvatsku, a putovao je i u Švicarsku i Češku.¹⁶

Jalžabetić je u pravom smislu bio političar. Kalio se u općinskom vijeću, a do osnutka Radićeve seljačke stranke bio je vrlo zapažen i u podružnici Gospodarskoga društva i županijskoj skupštini, a najposlije kao narodni zastupnik u Saboru zalažući se za seljačka prava. Jedan je od osnivača stranke, njezin potpredsjednik i član glavnog odbora, te suosnivač i predsjednik ravnateljstva Hrvatske pučke seljačke tiskare u Zagrebu. Potom je ušao u skupštinu Kraljevine SHS, a naposljetku postao i članom Senata u Beogradu.¹⁷ Maru Matočec također možemo smatrati političarkom, ali ne u tom smislu kao Jalžabetića, već kao animatoricu koja je hrvatske žene svojim gorljivim govorima i perom privlačila seljačkom pokretu. Ona je zapravo svoje političko djelovanje usmjerila prema prosvjetno-kulturnom radu, borbi za ravnopravnost žena, obitelji i protiv nepismenosti u hrvatskim selima, ali i to pod okriljem stranke.¹⁸

4. ODNOS IZMEĐU MARE MATOČEC I TOME JALŽABETIĆA

O njihovu odnosu može se govoriti samo u okviru godina koje su zajedno proveli u Đurđevcu, a to je do 1927. godine, kada se Mara Matočec preselila u Koriju. Nekih saznanja o njihovu kontaktu nakon toga, zasad nema. Nakon svega, nameće se pitanje: Kakav je bio njihov međusobni odnos? O tome skoro da i nema nekih saznanja, ali se ponešto može zaključiti na osnovu poznavanja njihove osobnosti i pojedinih podataka iz Marinih dosad neobjavljenih tekstova. O njihovu odnosu javnost zasad najviše sudi temeljem jednog događaja koji se zbio na velikoj stranačkoj skupštini u Koprivnici 1921. godine, na kojoj su se oboje našli za govornicom.¹⁹ Mara o tome svjedoči u jednom tekstu: »Nakon prvih izrečenih govora obrati se predsjednik (misli na Stjepana Radića, op.a.) k meni i reče: »Daj Maro, i ti održi jedan govor ovima dragim seljačkim sestrama! Onako po domaću!« – Ja sam bila spremna ali se u taj čas oglasi jedan ondašnji narodni zastupnik (koji nas je poslije ostavio).« Ne, ne, samo babama ne treba dati govoriti«, odgovorio je dotični«. Pretpostavlja se da je riječ o Tomi Jalžabetiću, premda ga ona ne

¹² Odjel za etnologiju HAZU, JALŽABETIĆ, Tomo. *Gjurgjevac – Narodni život i običaji* (rukopis); sign. S.Z.54

¹³ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Mara Matočec...*, 31

¹⁴ Sabrana djela Mare Matočec, ur. Vlatko Smiljanić, Zagreb, 2017., 145-231

¹⁵ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Mara Matočec...*, 34, 38-44

¹⁶ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Trnovit životni put...*, 249, 268; MIHOLEK, Vladimir. *Hrvatska seljačka zadruga i Marvogojska udruga u Đurđevcu*, Podravski zbornik 2011., Koprivnica, 2011., 186

¹⁷ DIMITRIJEVIĆ, M. *Trnovit životni put...*, 249-250; MIHOLEK, Vladimir. *Podružnica Gospodarskoga društva u Đurđevcu 1891. – 1907.*, Podravski zbornik 2005., Koprivnica, 2005., 203-219

¹⁸ KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M. *Mara Matočec...*, 9-46

¹⁹ Isto, 23

spominje imenom. Doduše, među govornicima je osim Jalžabetića bilo više Radićevih političara koji su ga ostavili nakon što je stranku učlanio u Seljačku internacionalu, pa se ne može reći je li zaista bila riječ o njem, ali po svemu sudeći jest.²⁰ Mara o istome događaju piše u još jednom radu, ali ovaj put napominje da je već bilo podosta kasno kad ju je Radić pozvao za govornicu, pa je opravdano što se ovaj bunio.²¹

Prema ovome bi se moglo zaključiti da je njihov odnos bio loš, ako je riječ o Jalžabetiću, ali tome nije tako. To što je Jalžabetić Maru nazvao babom, ne treba gledati s današnjeg stajališta. U ono je vrijeme bilo pravo čudo da žena seljakinja javno govori, a kamoli na političkom skupu, pa tu izjavu Tomi ne treba uzeti zdravo za gotovo. Ipak, kod njega je zasigurno postojala određena doza ljubomore jer se na neki način osjećao ugroženim, ako znamo da je Jalžabetić u općinskome vijeću i u stranci uvijek nastojao biti među glavnima. Mara mu zasigurno to nije zamjerila jer je, kao i sve tadašnje seoske žene, bila odgojena u kršćanskom duhu. Naprotiv, branila ga je ne spominjući mu ime. Mara ga je štitila i u tekstu u kojem opisuje odnos Đurđevčana prema njemu nakon što je 1924. godine napustio Radića i stranku. Metaforički ga je usporedila s Kristom: »Ta znamo što se dogodilo samom Isusu Kristu. Pred njime su bacali cvijeće i granje vičući Hosana sine Davidov, a za par dana vikali su: Razapni ga, razapni«, misleći pritom na njegove goleme zasluge učinjene za Đurđevac, Podravinu i stranku, koje su njegovi mještani odmah zaboravili poslije njegova razlaza s Radićem.²² Kada je u jednom tekstu pisala o seljačkim stranačkim prvacima, Jalžabetića je stavila na prvo mjesto i ukazivala na njegovo predviđanje raspleta jednoga političkog zbivanja, koji se na kraju i obistinio.²³ U drugome je tekstu pohvalno govorila o njegovim zaslugama za rodni kraj, a koje sumještani nisu cijenili.²⁴ Dosadašnja saznanja ukazuju na to da su Jalžabetić i Radić posve prekinuli kontakt nakon političkog razlaza, ali Mara to demantira sjećanjem kako je Jalžabetiću prenosila pozdrave od Radića. Kad je od Radića preuzimala pozdrave, napisala je da su mu tada potekle suze, a kad ih je predavala Tomi i njemu su zasuzile oči. Dakle, politički razlaz nikako nije bio razlogom njihova međusobnog nepoštivanja i uvažavanja, premda je dosad sve ukazivalo na to.²⁵

ZAKLJUČAK

Nakon svega može se zaključiti da je odnos Mare Matočec i Tome Jalžabetića bio dobrosusjedski i prijateljski, jer su se borili za istu stvar, unatoč Jalžabetićevim manjim netrpeljivostima i ljubomorama preko kojih bi ionako prešao svaki ondašnji vjernik katolik. Jalžabetić je Mari zasigurno bio i uzor jer ga je dobro poznavala i znala za sve njegove zasluge, pogotovo jer su ne jednom zajedno sudjelovali na stranačkim skupovima. Isto je tako za očekivati da je i on njoj pomagao i išao joj na ruku jer, na kraju svega, bili su susjedi, a Jalžabetić i njezin otac vršnjaci. Na kraju svakako treba naglasiti još jednu bitnu stvar koja ih veže – danas se za njih oboje još uvijek nedovoljno zna, govori i piše, a to su istinski zaslužili. Što se Mare Matočec tiče, puno je više zastupljena u javnosti od Jalžabetića. Po njoj je nazvana županijska nagrada za promicanje ljudskih prava i jedna uličica u Đurđevcu, premda joj pripada puno veća. Njoj u čast početkom prosinca 2017. godine otkrivena je i spomen-ploča u Đurđevcu, dok Jalžabetić nema ništa od toga, što zaista nije zaslužio. Za sad nas na njega podsjeća samo nadgrobnni spomenik na đurđevčkom groblju i on jedino njegovo obilježje u Đurđevcu. Sreća je da grob uređuje i održava njegova daljnja rodbina. O oboje se pisalo u historiografskim radovima, ali je Jalžabetić i u ovom slučaju puno manje zastupljen, premda su mu zasluge velike i za Đurđevac i Hrvatsku, a dijelom i zato jer je u politici djelovao nepunih 50 godina. Dakle, donekle je istražen samo početni dio njegova bavljenja politikom.

²⁰ Žena i politika, *Sabrana djela...*, 103 (objavljeno u: *Naša žena*, III/1937., br. 1, 8-9)

²¹ *Radićeve izreke* (rukopis), *Sabrana djela...*, 2017., 97

²² *Tko je što* (rukopis), *Sabrana djela...*, 96

²³ *Naši, seljačkog roda prvaci* (rukopis), *Sabrana djela...*, 88-89

²⁴ *Tko je što* (rukopis), *Sabrana djela...*, 95-96

²⁵ *Radićeve izreke* (rukopis), *Sabrana djela...*, 2017., 97

IZVORI

1. CIK, Nikola. *Dokumentacija o projektu »Đurđevac 1868. godine: rekonstrukcija urbanog i demografskog razvoja grada Đurđevca u XIX. stoljeću« i izvještaj o realizaciji prve faze projekta*, Đurđevac, 2013.
2. http://katalog.lzmk.hr/autorski.aspx?box=Kutija_A290
3. http://katalog.lzmk.hr/autorski.aspx?box=Kutija_A446
4. Odjel za etnologiju HAZU, JALŽABETIĆ, Tomo. *Gjurjgjevac – Narodni život i običaji* (rukopis); sign. S.Z. 54
5. Odjel za etnologiju HAZU, Korespondencija Tome Jalžabetića s Antunom Radićem, sign. S.Z. 55
6. Župni arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animmarum (Stališ duša) župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866. – 1917.

LITERATURA

1. Hrvatski biografski leksikon, sv. VI, Zagreb, 2005.
2. Hrvatski sokolski koledar za 1926., Zagreb, 1927.
3. MIHOLEK, Vladimir. *Đurđevečki kazališni amaterizam kroz povijest*, Podravski zbornik 39, Koprivnica, 2013.
4. MIHOLEK, Vladimir. *Hrvatska seljačka zadruga i Marvogojska udruga u Đurđevcu*, Podravski zbornik 2011., Koprivnica, 2011.
5. MIHOLEK, Vladimir. *Podružnica Gospodarskoga društva u Đurđevcu 1891. – 1907.*, Podravski zbornik 2005., Koprivnica, 2005.
6. MIHOLEK, Vladimir. *Tomo Jalžabetić do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke braće Radić*, Podravina, vol. XII, br. 23, Samobor / Koprivnica, lipanj 2013.
7. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Mara Matočec – hrvatska književnica, seljakinja i njen rad na socijalno-političkom i kulturno-prosvjetnom polju u okviru seljačkog pokreta braće Radić*, Koprivnica-Zagreb, 1993.
8. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Trnovit životni put Tome Jalžabetića*, Đurđevački zbornik, Đurđevac, 1996.
9. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Život i rad profesora Viktora Pogačnika*, Podravski zbornik 1991., Koprivnica, 1991.
10. Sabrana djela Mare Matočec, ur. Vlatko Smiljanić, Zagreb, 2017.

SUMMARY

Mara Matočec and Tomo Jalžabetić, the first Croatian peasant politicians, were neighbours, both originating from Đurđevac. Although there was a generation gap between them, they are linked by a substantial number of similarities. Both of them were for a brief period active in Radić's peasant party. Both were intelligent and well-read, and both were good public speakers. They were gifted for writing. Jalžabetić for political and economic articles, and Mara Matočec for poetry and prose. They also wrote down folk proverbs and customs. Unlike Mara Matočec, until the foundation of the Croatian peasant Party in 1904, Jalžabetić was already formed as a politician on the local level. He joined the Radić brothers thanks to his cooperation with Antun Radić and JAZU related to collection of folk customs at the end of the 1890s. After that, he was the founder of the party, its vice-president and member of governing bodies of all economic organizations of the party until he and Stjepan Radić split. On the other hand, Mara Matočec established contact with Stjepan Radić after she submitted an application for literary contest published in the journal »Dom« in 1918. She was immediately appointed member of the governing board of the party, and her political activity under the wings of the party was directed towards educational and cultural work, struggle for equality of women and families, and actions to reduce illiteracy in Croatian villages. According to present scarce insight, their relation was governed by intolerance, and it was far from ideal. However, some details published in individual historiographic works and prose pieces testify that their relation might have been different than depicted above.

O FRANJEVCIMA I KOPRIVNICI OD 16. DO POČETKA 18. STOLJEĆA

ABOUT FRANCISCANS AND KOPRIVNICA FROM THE 16TH TO THE EARLY 18TH CENTURY

Hrvoje PETRIĆ

Odsjek za povijest,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr

Primljeno / Received: 18. 10. 2018.

Prihvaćeno / Accepted: 23. 11. 2018.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 27-789.32(497.525.1Koprivnica)

“15/17”(091)

272(497.525Podravina)“15/17”

SAŽETAK

Franjevci u Koprivnici odigrali važnu ulogu u učvršćenju katoličanstva u Koprivnici jer je uz njihovu pomoć oko 1603. ili 1604. bio obnovljen katolički pastoralni rad u Koprivnici koja je ranije bila jedno od središta reformacije. Franjevci nisu dugo upravljali koprivničkom župom jer se već 1612. spominje novi koprivnički župnik Matija Šantić koji nije bio franjevac. Franjevci su se iznova vratili u Koprivnicu početkom druge polovice 17. stoljeća. Vrlo brzo su razvili snažnu pastoralnu djelatnost te su izgradili crkvu i samostan.

Ključne riječi: Franjevci, rani novi vijek, Koprivnica

Key words: Franciscans, early modern period, Koprivnica

Cilj rada je, na temelju spoznaja iz historiografije navedenik kroz tekst uz izvornu građu iz arhiva, predstaviti neke aspekte djelovanja franjevacu u Koprivnici od 16. do početka 18. stoljeća. Franjevci su se u Koprivnicu naselili krajem 13. stoljeća. U Koprivnici je tada postojala župna crkva Sv. Nikole. Prva vijest o njoj posredno potječe iz druge polovice 13. stoljeća. Henrik, ban cijele Slavonije je posjed Jakušinec koji je neki Druseth predijalac u vrijeme njegovog oca držao, poklonio župnoj crkvi Sv. Nikole u Koprivnici »od nas utemeljenoj i sagrađenoj«. Cijela isprava glasi: »Mi Henrik ban cijele Slavonije snagom ovoga pisma dajemo na znanje svima kojih se to tiče, da mi nastojeći oko duhovnih stvari a za lijek svojoj duši neku zemlju ili naše selo Jakušinec zvano, koje je neki Druseth predijalac u vrijeme našega oca blage uspomene na način predija držao, crkvi Sv. Nikole ispovjednika u Koprivnici od nas utemeljenoj i sagrađenoj, sa svim prinosima, korisnostima i pripadnostima, Svecu spomenute crkve predajemo, darivamo i predajemo da je trajno posjeduje i ima. Ponajviše, jer smo crkvu Blažene Djevice, nekoć župnu crkvu, predali samostanu Manje Braće u Koprivnice, radi čega se svećeniku spomenute crkve Sv. Nikole priznaje da je nastalo umanjenje u prihodima, a to mu se u tom dijelu nadoknađuje, da ga se izuzima od svih sabiranja i određenih podavanja i od onih koje će se određivati ili od svakog rada našem kastru i od jurisdikcije i vlasti.«¹

¹ Nos Henricus Banus totius Sclauoniae significamus presentium quibus expedit universis quod nos inuigilantes ad spiritualia, ob remedium animae nostrae quendam terram seu villam Jakussinecz uocatam, quam Druseth quondam Praedialis tempore Patris nostri bonae memoriae more praedialium tenuit, Ecclesiae Sancti Nicolai Confessoris de Caproncza, per nos fundataem et constructaem cum omnibus prouentibus, utilitatibus pertinentii dictae Ecclesiae Sancti eiusdem contulimus, donauimus et tradidimus possidendam perpetuo et habendam. Maxime, quia Ecclesiam Beatae Virginis, priorem Parochialem quondam Ecclessiam, Conuentui Fratrum Minorum de Caproncza contulimus, per quod in prouentibus preiudicium et diminutio Sacredoti dictae Ecclesiae Sancti Nicolai dignoscebatur euenire, supplentes id in hac parte quod diminuebatur per

Tu se radi o novoj župnoj crkvi Sv. Nikole izgrađenoj najvjerojatnije kao zamjena za nekadašnju (staru) župnu crkvu koja je pripala Franjevcima. U istoj nedatiranoj darovnici se spominje da je crkva odnosno samostan Manje braće Blažene Djevice nekoć bio župna crkva. Ovdje se očito radi o pretvaranju stare župne crkve (najvjerojatnije Sv. Nikole) u samostansku crkvu. Iako su, vjerojatno, neki podaci nepouzdana, mogu nam, makar približno poslužiti za otkrivanje vremena kada je župna crkva pretvorena u franjevački samostan. Henrik III. (II.) spomenut kao ban u ovoj darovnici je sin Henrika II. (I.) Gisingovca (1228-1274.) koji je od 1267. do 1270. i od 1273-1274. godine bio ban cijele Slavonije. Henrik III. (II.) je bio ban cijele Slavonije 1301. do 1308. godine, ali i ranije,² npr. od 1290. godine.³ Ova je darovnica mogla nastati u drugoj polovici 13. stoljeća, a to nam posredno može potvrditi podatak iz zapisa Jurja Ratkaja da su banovi Ivan i Henrik u gradu Koprivnici podignuli samostan braće Franjevaca.⁴ Dolazak franjevaca u Koprivnicu u drugoj polovici 13. stoljeća je razumljiv jer su franjevci (kao i dominikanci) općenito običavali osnivati svoje samostane u gradskim naseljima.⁵

Nešto prije osnivanja koprivničkog samostana, osnovana je franjevačka Provincija Ugarskog kraljevstva⁶ koja je bila podijeljena na sedam kustodija. Koprivnički samostan je spadao pod Pečušku kustodiju zajedno sa Varaždinom, Segesdom i Pečuhom (kasnije su ovoj kustodiji osnovani samostani u Semenju, Ludbregu, Falkošu, Kaniži i Ormožu).⁷ Važnost franjevaca je za Koprivnicu tim veća ako se zna da su oni jedini muški katolički red koji se uspio zadržati na koprivničkom tlu.⁸ O djelovanju franjevaca u srednjovjekovnoj Koprivnici je vrlo malo podataka koje je u svojoj knjizi o Koprivnici i franjevcima korektno predstavio Paškal Cvekan.⁹

Rudolf Horvat smatra da su franjevci napustili Koprivnicu prigodom osmanskog zauzimanja Virovitice i Gorbonoka 1552. godine.¹⁰ Paškal Cvekan smatra da su franjevci Koprivnicu napustili vjerojatno između 1552. i 1561. jer »samostanski izvori svi od reda kažu da su braća napustila samostan, koji je bio oplijenjen«. ¹¹ U novijoj knjizi o koprivničkim franjevcima smatra da ako se podatak o 1549. ne odnosi na franjevačku crkvu »onda se Franjevci u Koprivnici nalaze sve do požara 1559. godine.«¹² No, podatak o 1559. nikako ne bi mogli prihvatiti jer je, kako je sam Paškal Cvekan utvrdio, uzrok napuštanja samostana bila pljenidba, a ne požar. Leander Brozović je mišljenja da su franjevci napustili svoj koprivnički samostan nakon »pada Virovitice u turske ruke g. 1552. (...) iz straha od Turaka.«¹³ Ivy Lentić-Kugli radeći kronologiju i građu za povijest sakralnih objekata u Koprivnici prihvaća razmišljanja Paškala Cvekana i franjevačko napuštanje Koprivnice stavlja oko 1561. godine,¹⁴ s čime se

Conuentum ante dictum; eximentes ab omnibus collectis et debitis ordinatis et ordinandis seu ab omni opere Castri nostri ac a iurisdictione et potestate. Latinski tekst preuzet iz Diana Vukičević-Samaržija, Sakralna arhitektura kasnog srednjeg vijeka u Koprivnici, Koprivnica grad i spomenici, Zagreb-Koprivnica 1986., str. 78.

² M. Švab, Gisingovci (Güssing), Hrvatski biografski leksikon, 4, Zagreb 1998, 687-688.

³ V. Klaić, Povijest Hrvata, knj. 1, Zagreb 1988, 299.

⁴ J. Rattkay, Spomen na kraljeve i banove, Zagreb 2001, 166.

⁵ H. Petrić, Prilog poznavanju srednjovjekovnih puteva u središnjoj Hrvatskoj, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, 26, Zagreb 1993, 22-23; H. Wolter, Papinstvo na vrhuncu svoje moći (1198-1216.), u: H. Jedin, Velika povijest crkve, III/II, Zagreb 1993, 211.

⁶ O veličini ugarske franjevačke provincije i rasporedu njenih samostana usp. Großer Historischer Weltatlas, ur. Josef Engel, knj. 2., Mittelalter, München 1979., str. 31.

⁷ V. Belaj, Razvoj franjevaštva na području Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, u: Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1992, str. 18-19.

⁸ D. Sabolović-Krajina, Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području, Podravski zbornik, sv. 17, Koprivnica 1991., str. 156.

⁹ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, Koprivnica 1989.

¹⁰ R. Horvat, Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, str. 131.

¹¹ P. Cvekan, Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici, Koprivnica 1975., str. 6.

¹² P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 39.

¹³ L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978., str. 76.

¹⁴ I. Lentić-Kugli, Kronologija i građa za povijest sakralnih objekata u Koprivnici, Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb 1986., str. 217.

slaže Dragutin Feletar koji piše »franjevci su u Koprivnici kontinuirano djelovali kroz cijeli kasni srednji vijek, ili točnije od 1290. (1292) do 1561. godine.¹⁵

Moguće je da su franjevci napustili koprivnički samostan sklanjajući se pred osmanskom opasnošću najvjerojatnije još prije 1549. godine jer se tada u izvještaju kraljeve komisije spominje napuštena crkva. Naravno ovaj podatak je moguće uzeti u razmatranje samo ako bi mogli utvrditi da je spomenuta crkva bila franjevačka,¹⁶ na što su u svojim istraživanjima ukazali Paškal Cvekan¹⁷ i Ranko Pavleš.¹⁸ Kralj Maksimilijan II. je 18. rujna 1561. pisao iz Beča vrhovnom kapetanu Hrvatske i Slavonske krajine Ivanu Lenkoviću te mu zapovjedio neka drugim franjevačkim samostanima po Slavoniji preda one posjede koji su pripadali napuštenom samostanu u Koprivnici.¹⁹

Iako ne postoje podaci gdje su se franjevci sklonili nakon odlaska iz Koprivnice, moguće je da su oni iz koprivničkog franjevačkog samostana uzeli kasnogotičku drvenu Madonu. Taj se kip danas nalazi u franjevačkoj crkvi u Osijeku gdje je početkom 18. stoljeća stigla iz samostana u Siklosu u Ugarskoj kamo je dospjela iz Koprivnice.²⁰ Drvena Madona je danas poznata pod imenom Marija Jud.²¹ Ljubo Karaman datira tu kasnogotičku skulpturu u prvu polovinu 15. stoljeća.²² Na priču o odlasku statue Majke Božje iz Koprivnice upozorio je Paškal Cvekan.²³ Ovaj je kip »starješina samostana u Siklosu o. Elzear Pavić u crkvicu u Judu na brzu ruku uresio sličicama. Time nije bio zadovoljan. Kako se pobožnost širila i sve više ljudi dolazilo otide u Hrvatsku da potraži zgodan kip za Jud. Nađe ga u koprivničkom samostanu. Tamo se obnovio trošan oltar i novi kip postavio, dok su stari kip (vetus statua) uklonili i spremili na crkveni tavan. Kada je dakle spomenuti predstojnik onamo došao i zamolio gvardijana kip, kratko mu je rekao neka ode na tavan crkve i potraži, možda će naći kip Majke Božje, koji je tamo ne tako davno spremljen.« Tamo je spazio kip »koji je odsijevao sunčevim sjajem. Uze ga u ruke... zamota u plahte, odnese u Jud i postavi na oltar.« Ovaj je kip za Rakoczyjeve bune 1703. bio prenesen iz Juda u Siklos, a nakon toga u Osijek gdje se nalazi i danas.²⁴

Franjevci su napustiti gotovo sve samostane na prostoru današnje sjeverozapadne Hrvatske, a od samostana Provincije Sv. Marije jedino je ormoški sačuvao svoj kontinuitet u širem koprivničkom okruženju.²⁵

Franjevački utjecaj na katoličku obnovu je bio znatan.²⁶ Početkom 17. stoljeća postojali su stariji samostani u Senju, Trsatu, Kotarima, Mariji Gorici, Radakovu. Ubrzo su osnivani i novi samostani: u Jastrebarskom (1600.), Koprivnici (1603.), Zagrebu (1607.), Samoboru (1610.) itd. ²⁷ Dio ugarske provincije Sv. Marije je na hrvatskom prostoru pokušao obnoviti provincijal Franjo Drašković.²⁸ Nje-

¹⁵ D. Feletar, Pax et bonum – zanavijek. 700 godina franjevaca u Podravini ili zapis o jednom trajanju, Podravski zbornik, sv. 18, Koprivnica 1992., str. 33.

¹⁶ R. Horvat, Prilozi za povijest Podravine 1538.-1591. god, Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, god. XV, Zagreb 1913, str. 20-24.

¹⁷ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 39.

¹⁸ R. Pavleš, Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo, Koprivnica 2001, str. 47, isti, Podravina u srednjem vijeku, Koprivnica 2013., str. 119.

¹⁹ R. Horvat, Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, Zagreb 1943., str. 131.

²⁰ M. Barbarić, Die Muttergottesstatue Maria-Jud in Osijek, Osijek 1927., str. 66, sl. 17.

²¹ A. Horvat, Osvrt na urbanizam Koprivnice, Bulletin odjela VII. za likovne umjetnosti JAZU, br. 2-3, Zagreb 1960., str. 98.

²² Lj. Karaman, O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, Historijski zbornik, III, Zagreb 1950., str. 152.

²³ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 90-92.

²⁴ M. Barbarić, Die Muttergottesstatue Maria-Jud in Osijek, str. 5.

²⁵ V. Belaj, B. Duda, E. Hoško, Začetnici gesla »Mir i dobro«, Mir i dobro. Umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda, katalog, Zagreb 2000., str. 15.

²⁶ F. E. Hoško, Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb 2001.

²⁷ V. Belaj, Razvoj franjevaštva, str. 17-28; J. Burić, Biskupija Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću, Zagreb 2002., str. 146-149.

²⁸ V. Humski, Franjo Drašković, Hrvatski biografski leksikon, knj. 3, Zagreb 1993, str. 581.

govom su se zaslugom franjevci privremeno vratili u Koprivnicu, nakon toga u Zagreb 1607.²⁹ a ubrzo je slijedio povratak u Varaždin 1617. godine.³⁰ Uz to su franjevci u Križevcima 1628. dobili stari augustinjski samostan³¹, a uz pomoć Ane Marije Erdódi sagrađen je samostan u Krapini 1639. (u kojem su se franjevci naselili 1641. godine)³². Iste 1639. godine franjevci su se vratili u Ivanič³³ i Remetinec³⁴. Provincija je oko 1650. imala šest samostana u Hrvatskoj, trinaest u Ugarskoj i jedan u Štajerskoj. Još je spomenuti Franjo Drašković težio osamostaljenju hrvatskih samostana u zasebnu provinciju.³⁵ Uz podršku zagrebačkog biskupa Petra Petretića je 1654., unatoč protivljenju ugarskih franjevac, osnovana (1655. uspostavljena) samostalna Hrvatska odnosno ilirska kustodija Sv. Ladislava. Godine 1661. se ova kustodija preustrojila u provinciju Sv. Ladislava sa sjedištem u Zagrebu.³⁶ Vjerojatno je osnivanje ove provincije, barem dijelom, olakšalo obnovu franjevačkog samostana u Koprivnici.

Na sreću sačuvao se izgled franjevačke crkve Blažene Djevice Marije koja se u vrijeme gradnje koprivničke utvrde našla unutar zidinama, a danas se na tom mjestu nalazi župna crkva Sv. Nikole. Prema Diani Vukičević-Samaržija tlocrt ove crkve se može »odrediti prema jednom nacrtu utvrde Koprivnica koji se čuva u Österreichische Nationalbibliothek (Handschriften Sammlung, No. 8609, Blatt 20), a vjerojatno je iz 16. stoljeća.« Ovakav tlocrt pokazuje da je franjevačka samostanska crkva bila jedini sakralni objekt u koprivničkoj utvrdi. »Prema tom nacrtu crkvu možemo odrediti crkvu možemo odrediti kao jednobrodnu dvoransku crkvu (Saalkirche) s poligonalnim svetištem s potpornjacima, a dva takva potporna također su koso postavljena na pročelje. Iz tog tlocrta, upravo zahvaljujući tim potpornjacima, može se još zaključiti da je crkva bila svođena, odnosno, bolje rečeno, projektirana tako da bude nadsvođena.«³⁷

Spomenuti potpornjaci na pročelju nisu nužno morali biti kosi, na što je upozorio Ranko Pavleš spomenuvši da ih raniji planovi prikazuju okomite na pročelje. Prema njemu ranije spomenuta autorica Diana Vukičević-Samaržija »pobija svjedočenje varošana od 9. IX. 1636. godine i iz 1660. godine te vizitatora iz 1615. godine o tome da je crkvi u XVI. stoljeću bila srušena lađa i da je ostalo samo svetište.«³⁸

U zapisniku kanonskog pohoda zagrebačkog kanonika i komarničkog arhiđakona Benedikta Vinkovića iz 1615. spominje se da je bilo sačuvano samo svetište dok je tada lađa već bila srušena.³⁹ Diana Vukičević-Samaržija piše: »Teza o eventualnom postojanju kasnije srušene lađe zasnivala se na analizi proporcija, odnosno na činjenici da je crkva kraka i široka. Tom načinu analiza proporcija, međutim, suprotstavlja se Krautheimerova tvrdnja da (južnonjemačka) dvoranska crkva uglavnom nije puno dulja nego šira. Mislim da je riječ o cjelovitoj crkvi iz više razloga, formalnih i analitičkih: prvo, Vinković u istoj vizitaciji navodi tri oltara, a znamo da se u svetištu može nalaziti samo jedan; drugo, na crtežu se jasno vide koso postavljene potpornjaci koji označavaju kraj crkve. Ovakva tipologija nije rijetkost u srednjoevropskom krugu.«⁴⁰

Drugačije je vrlo zanimljivo razmišljanje Ranka Pavleša koji piše: »Istina je da je crkva kratka i široka, ali sumnjam da bi i varošani i vizitator (koji je crkvu vidio 1615. godine, dakle prije nego su je

²⁹ R. Horvat, *Prošlost grada Zagreba*, Zagreb 1992, str. 182.

³⁰ K. Filić, *Franjevci u Varaždinu*, Varaždin 1944, str. 27.

³¹ K. Vidačić, *Topografske i pov. crte slob. i kralj. grada Križevaca*, Križevci 1886, str. 24.

³² S. Ortner, *Povjest gradine i trgovišta Krapine*, Zagreb 1899, str. 151-153.

³³ B. Matica, *Samostanski kompleks Svetog Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću*, u: 900 godina Ivanića, zbornik, Kloštar Ivanić-Ivanić Grad-Križ 1994, str. 107.

³⁴ P. Cvekan, *Franjevci u Remetincu*, Virovitica 1995, str. 22.

³⁵ V. Belaj, *Razvoj franjevaštva*, n. dj., str. 26.

³⁶ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb 2000., str. 29.

³⁷ D. Vukičević-Samaržija, *Sakralna arhitektura kasnog srednjeg vijeka u Koprivnici*, Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb 1986., str. 73.

³⁸ R. Pavleš, *Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo*, str. 47.

³⁹ Nadbiskupski arhiv Zagreb, *Kanonske vizitacije (NAZ, KV)*, Prot. 4/IV, fol. 85.

⁴⁰ D. Vukičević-Samaržija, *Sakralna arhitektura kasnog srednjeg vijeka u Koprivnici*, str. 73-74.

Koprivničanci počeli popravljati i dograđivati) mogli toliko pogriješiti. Jer da bi svi oni zaključili da se radi samo o svetištu moralo je nedostajati barem cijelo pročelje crkve; da je ono postojalo svi bi jasno vidjeli da je to čitav objekat.«⁴¹

Nakon što je teza o potpornjacima dovedena u pitanje treba se još osvrnuti na broj oltara u svetištu što je jedan od argumenata o cjelovitosti crkve. Iako je Diana Vukičević-Samaržija kao argument da se radi o cjelovitoj crkvi kao jedan od razloga navela postojanje tri oltara s time da u svetištu može biti samo jedan⁴², što potvrđuju zapisnik kanonskog pohoda iz 1659. godine i sa čime se slaže Rudolf Horvat⁴³ i to je razmišljanje u pitanje doveo Ranko Pavleš. On je mišljenja »da su varošani morali improvizirati i staviti i više oltara tamo gdje je prije bio samo jedan.«⁴⁴ Iako su razmišljanja ovih autora dosta uvjerljiva ipak smatram da pitanje da li je u prvim desetljećima 17. stoljeća u Koprivnici postojala cjelovita franjevačka crkva ili samo ostatak njezinog svetišta još uvijek nije u potpunosti riješeno tim više što još nisu napravljena nužna arheološka istraživanja prostora ove crkve i njenog okruženja.

O povratku franjevaca Rudolf Horvat piše: »početkom 17. stoljeća izpraznilo se mjesto gradskog župnika u Koprivnici. Ovu priliku upotriebi Franjo Drašković, provincijal franjevačke provincije sv. Marije. On pošalje u Koprivnicu fratra Pavla Pribojevića, koga imenuje također gvardijanom obnovljenog samostana koprivničkog.«⁴⁵

Franjevci su se u Koprivnicu vratili početkom 17. stoljeća. Prvi puta se pouzdano spominju 1607. godine, kada se spominje Pavao Pribojević podrijetlom iz Hvara koji je bio »Gvardijan svete Marie kloštra Koprivničkoga, od treh ali četrieh let, postavljen vnoter od Provinciališa našega redapoiмене Fratra Ferena aliter Draškovića«.⁴⁶ Znači da je Franjo Drašković Pavla Pribojevića poslao u Koprivnicu 1603. ili 1604. godine.

Izgleda da je u samostanima zapadne Hrvatske živjelo »neautentično franjevaštvo«. Trsatski franjevci su npr. 1609. pretukli vizitatora Dominika Andrijaševića pa papinski nuncij u Grazu piše »da ne zna što bi poduzeo za obnovu franjevaca u zapadnoj Hrvatskoj.«⁴⁷

Koprivnički gradski sudac Andrija Moyses je 1633. zajedno sa prisežnicima napisao pismo zagrebačkom biskupu Franji Ergelskom vezano uz pitanja koprivničkih Franjevaca.⁴⁸ O pokušaju povratka Franjevaca u Koprivnicu Rudolf Horvat piše da je to bilo »godine 1635., kada se u Varaždinu sastalo povjerenstvo, da rieši neka krajiška pitanja. U tome povjerenstvu sjedila su 4 Hrvata i 3 Niemca. Franjevci zamoliše povjerenike, neka njima vrate crkvu bl. djevice Marije i ruševni već samostan u Koprivnici. Povjerenstvo pronađe ovu molbu opravdanom. Zato 3. rujna 1635. izdade odluku, da se Franjevcima imade vratiti sve, što je bilo njihovo u Koprivnici. Ali ova odredba ostade samo na papiru, te Franjevci ne dođoše do svoga posjeda u Koprivnici.«⁴⁹

Kralj Ferdinand III. je u Beču 25. kolovoza 1644. dao nalog zagrebačkom biskupu Martinu Bogdanu i gradskom poglavarstvu u Koprivnici neka varaždinskim franjevcima predaju razrušeni koprivnički samostan sa crkvom i sa svime što k tome spada za što postoji rješenje komisije iz 1635. godine.⁵⁰

Prema Rudolfu Horvatu »gradsko poglavarstvo u Koprivnici nije s pokorilo niti tomu nalogu, te je bivša franjevačka crkva blažene djevice Marije i nadalje služila za župnu crkvu. Radi toga pravdala se biskupija s franjevačkim redom. Jedna takva pravda zabilježena je u kanonskim vizitacijama, koje se čuvaju u nadbiskupskom arhivu zagrebačkom. Pravda je prestala godine 1657., kada je neka pobožna

⁴¹ R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo, str. 47.

⁴² D. Vukičević-Samaržija, Sakralna arhitektura kasnog srednjeg vijeka u Koprivnici, str. 74.

⁴³ NAZ, KV, Prot. 89/Ia, str. 1-2; R. Horvat, Poviest slob. i kr. grada Koprivnice, Zagreb 1943, str. 28-29.

⁴⁴ R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo, str. 47.

⁴⁵ R. Horvat, Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, str. 132.

⁴⁶ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, Koprivnica 1989, str. 65.

⁴⁷ V. Belaj, B. Duda, E. Hoško, Začetnici gesla »Mir i dobro«, str. 15,

⁴⁸ Kaptolski arhiv Zagreb (KAZ), ACA, 5/4.

⁴⁹ Hrvatski državni arhiv (HDA), Generalkomanda, Uvezeni spisi Varaždinskog generalata, knj. 1, fol. 76; R. Horvat, Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, str. 132.

⁵⁰ Državni arhiv Varaždin, Arhiv grada Koprivnice (DAV, AGK), kut. 1.

udovica darovala Franjevcima svoju kuću i posjed unutar bedema koprivničkih prema južnoj strani. Ovdje sagradiše sebi Franjevci samostan s 8 sobica.«⁵¹ Iz iste 1657. godine je sačuvan otisak pečata koprivničkog franjevačkog samostana.⁵²

Taj je spor pokušavao razriješiti zagrebački biskup Benedikt (Benko) Vinković što se može vidjeti iz pisama od 6. studenoga 1639. do prosinca 1641. godine.⁵³ Ovaj biskup je bio sklon franjevcima te je nastojao riješiti spor s koprivničkom gradskom upravom. Prema Paškalu Cvekanu »pokušao je utjecati i na Franjevce, koje je tada u Hrvatskoj zastupao o. Gabrijel Kirinić a i na Gradsku upravu i župnika u Koprivnici. Bio je dalekovidan i stvarno je najbolje mislio i Franjevcima a i vjernicima na čelu sa župnikom u Koprivnici... Vidljivo je, da je biskup Vinković želio spor riješiti na ovaj način: 1. Neka Franjevci u Koprivnici slobodno sebi sagrade samostan i crkvu na crkvenom ili gradskom zemljištu, ali svakako u predgrađu Koprivnice a ne u gradu. Razlog vidi u tome, da se spriječe suparništva i sablazni vjernika, a uz to da Franjevci imaju veće i slobodnije područje rada. 2. Prava župe i župnika moraju biti potpuno nederunuta. 3. Neka se Franjevci odreknu prava traženja svoje crkve i samostana. Biskupova nastojanja nijesu uspjela, jer su Franjevci uporno i dalje tražili svoju crkvu i svoj samostan.«⁵⁴ To je biskup Vinković dodatno elaborirao u pismu koprivničkom župniku Matiji Sumeru od 14. svibnja 1640. godine⁵⁵ te svoje mišljenje razvio u čak deset točaka što se vidi iz pisma pisanog 1642. godine.⁵⁶ Koprivnički sudac i prisežnici su 3. veljače 1643. pokušali dati nove argumente kako bi se što prije riješilo otvoreno pitanje oko povratka Franjevaca u Koprivnicu.⁵⁷ Isti su po tom pitanju pisali i biskupu Petru Petretiću 21. prosinca 1654. godine.⁵⁸

Tomo Natulija, vojvoda u Sigecu i koprivnički građanin star 77 godina je u svjedočenju 1660. izjavio da se on »ne sjeća, a niti je od svojih pređa čuo, da bi Franjevci bilo kada imali pravi svoj samostan u Koprivnici.« Spomenuo je da je »u Koprivnicu došao franjevački bjegunac o. Pavao«. On je uz pomoć, još dva franjevca, Ivana i Josipa vršio službu koprivničkog župnika. Pavao je u Koprivnici umro, a njegova braća franjevci su napustila koprivničku župu. Ivan je kasnije umro u Đurđevcu, a Josip je otputovao na prostor Osmanskog Carstva, te kasnije u Dalmaciju. Kada su ovi franjevci boravili u Koprivnici, stanovali su u nekom suhom kupalištu koje je bilo pripojeno zatvoru u kojem su se čuvali osmanski zarobljenici.⁵⁹

Još 1673. nije bilo riješeno pitanje točne lokacije gradnje nove franjevačke crkve, što se vidi iz pisma od 11. ožujka 1673. godine.⁶⁰ Sačuvan je i dopis vojnokrajjskih vlasti pisan u Grazu 20. ožujka 1673. godine u kojem piše da »glede oca franjevaca u Koprivnici i njihove zapuštene župne crkve i molbe da se (ona) ne napusti protiv poštenja« treba još obavijesti.⁶¹

Vrlo brzo nakon toga pristupilo se gradnji franjevačke crkve. Zanimljivo je da je nova franjevačka crkva u Koprivnici bila posvećena Sv. Antunu Padovanskom čije se štovanje na ovim prostorima počelo širiti u drugoj polovici 17. stoljeća.⁶² Koprivnički franjevački samostan s crkvom i zvonikom bio je građen od 1675. do 1685. godine u jugozapadnom dijelu koprivničke utvrde u blizini renesansnog

⁵¹ R. Horvat, Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, str. 132-133.

⁵² Muzej grada Koprivnice, Arhivska zbirka.

⁵³ Arhiv Franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda Zagreb, Dokumentacija samostana Koprivnica, kut. A-26.

⁵⁴ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 71.

⁵⁵ KAZ, ACA 19/4.

⁵⁶ KAZ, ACA, 87/19/1.

⁵⁷ KAZ, ACA, 100/54.

⁵⁸ KAZ, ACA, 94/54.

⁵⁹ NAZ, KV, Prot. 89/1a, str. 345-346.; R. Horvat, Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, str. 181.

⁶⁰ KAZ, ACA, 87/19/2.

⁶¹ KAZ, ACA, 87/19/3.

⁶² F. E. Hoško, Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj, str. 436. »Sv. Antuna štovateli smatraju zagovornikom i zaštitnikom, a štovanje mu izriču ne samo pjesmom, molitvom, slavljenjem blagdana, nego stupanjem u bratovštine nekoć, a u novije vrijeme u udruge. Oblicima štovanja sv. Antuna pridružilo se zauzimanje za siromahe i potrebne. Osobitost toga štovanja jest također u tome što je blagdan sv. Antuna jedan od dana cjelovita življenja vjere.«

Dvorskog bastiona. Crkva Sv. Antuna Padovanskog pravilno je orijentirana jednobrodna građevina, smještena na sjevernoj strani samostanskog sklopa.⁶³

U Koprivnici je djelovala razmjerno mala redovnička zajednica pa je i gradnja samostanske crkve bila skromnija u odnosu na reprezentativnije franjevačke samostanske komplekse građene u 17. stoljeću (npr. zagrebački iz 1624., varaždinski iz 1626., križevački iz 1627., čakovečki iz 1659. itd.). Općenito su se franjevačke crkve na prostoru današnje sjeverozapadne Hrvatske gradile dijelom po uzoru na zagrebačku crkvu Sv. Franje. Ova je pak bila, po svemu sudeći, projektirana po tlocrtnom tipu franjevačke crkve u Beču (1603.-1611.). U koprivnička franjevačkoj crkvi je došlo ne samo do reduciranja dimenzija spomenutih crkva, nego je prema Katarini Horvat-Levaj prisutno »nepostojanje za srednjovjekovnu i ranobaroknu franjevačku arhitekturu karakterističnog dugog redovničkoga kora« tako da je njeno svetište kratko »kao u istodobnim župnim crkvama«. Ista autorica smatra da su manje dimenzije i jednostavnija prostorna organizacija nadoknađene 1692. gradnjom loretske kapele (srušene u potresu 1778.). »Ti zahvati, i po građevinskom tipu i po vjerskom kultu (štovanje loretske Gospe), nadahnuti su vjerojatno adekvatnim proširenjem franjevačke crkve na Trsatu.«⁶⁴

Dana 9. ožujka 1657. Ludovik Gonan je ostavio zemljište i kuću svog pok. tasta Nikole Ruklja koprivničkim franjevcima za gradnju samostana. U koprivničkim gradskim zapisnicima je zapisano: »Ludovicus Gonan izruchil ie niegha miloszti in persona rukeh kotereh sze prisztoi hisze y grunt pokoinogha taszta szvoiegha kneza Ruklia Miklovusa patrom reda Szvetogha Ferencza da ie szlobodno zamene ili prodajo naveke komu goder y kada goder, tak y pod tha red, da ako bi ze tem gozponi patri kloszter podignuli iliti zidali ovde v plemenitom Varasu koprivnichkom; gde li ne moghli ili ne hoteli kloszter napravliati, tako da recsene hise i z gruntom na successore nazad opadneio ili per nomina reczenezeh hisi z gruntom.«⁶⁵ Pitanja oko dolaska Franjevaca u Koprivnicu su se počela ubrzavati što se vidi iz biskupovog pisma od 8. veljače 1658. godine.⁶⁶

Dana 5. listopada 1660. došlo je do zamjene kuće između patera Matije Antolovića u ime koprivničkih franjevaca koji daju kuću pok. građanina Rukelja i Mihaela Vajdića. O tome je sačuvan gradski zapisnik: »pred nami Bartol Erblerom, szuczem ovoga plemenitoga Koprivnichkoga szlobodnoga varassa, postuvani gozpon pater Mattias Antolovich, praesidens Residentiae koprivnichke fratrov reda Szvetoga Ferencza, Custodiae one Szvetoga Ladislava kralya, vu kipu vzeh residentiae szvoie fratrov, valual ie y izruchil z fassiami szkupa hisu pokoinoga Ruklya postuvanomu knezu Mihailiu Waydichu, purgaru nassemu koprivnichkomu. Y tulikaise recheni knez Waydich valual ie y izruchil imenuvanom gozponom patrom szvoiu hisu na sze vzemsi terh vzeh kotereh bi sze ova menba his dotikala illi dotikati mogla.«⁶⁷

Prvi predstojnik koprivničke franjevačke rezidencije je 1662. bio o. Gabrijel Kersten, a 1668. se kao prvi gvardijan spominje o. Ladislav Janković.⁶⁸ Nakon njega su, do početka 18. stoljeća, kao gvardijani zabilježeni: o. Abraham Zelinić (prije 1671.)⁶⁹, o. Danijel Zorko (1671.), o. Benigno Buzjaković (1672.), o. David Buday (1673.), o. Pavao Pentić (1674.), o. Danijel Košić (1675.)⁷⁰, o. Timotej Međurečki (1676.)⁷¹, o. Ladislav Janković (1677., 1681.), o. Krizoston Kayzer (1679.), o. Andrija Franešić

⁶³ P. Cvekan, Koprivnica i franjevci, Koprivnica 1989.

⁶⁴ K. Horvat-Levaj, Barokna franjevačka arhitektura provincija Sv. Ladislava i Sv. Ivana Kapistranskog, Mir i dobro, Umjetničko i kulturno naslijeđe hrvatske franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda, katalog izložbe, Zagreb 2000., str. 208-210.

⁶⁵ L. Dobronić, Koprivnički gradski zapisnici 17. stoljeća (KGZ), Podravski zbornik, Koprivnica 1988., str. 151.

⁶⁶ KAZ, ACA, 87/19/5.

⁶⁷ KGZ, str. 153.

⁶⁸ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 107.

⁶⁹ F. E. Hoško, Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb 2002., str. 37.

⁷⁰ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 107.

⁷¹ Timotej Međurečki (Varaždin, 1610. – Varaždin, 1678.) osobito je važan organizator franjevaca u kontinentalnoj Hrvatskoj. Bio je profesor teologije i odličan propovjednik. Od 1653. počeo se zalagati za odvajanje hrvatskih samostana Provincije Sv. Marije u samostalnu pokrajinu u čemu je uspio 1661. godine. Rimske vlasti su ga još 1655. imenovale prvim kustosom, a 1661. i provincijalom koju je službu obnašao do 1664. i ponovo

(1683.), o. Paškal Zwerger (1684.), o. Ljudevit Lachner (1686., 1689., 1695., 1698.), o. Rafael Jambreković (1688.), o. Mihael Brestovski (1690.), o. Pavao Levačić (1691.), o. Grga Šargač (1693.), o. Franjo Purgarić (1696.)⁷² i o. Ivan Falussy (1698.-1699.)⁷³ Ljudevit Lachner (1699.), Maksimilijan Sedlmayer (1702.), Matej Werling (1705.), Rafael Schmocz (1706.), Benedikt Marcklpok, Maksimilijan Sedlmayr (1708.), Rajmund Gschwender (1710.), Hilarije Mayr (1722.), Matej Werling (1713.), Adjut Sartori (1715.), Timotej Lorber (1716.), Hilarije Mayr (1718.), Ambrozije Sokačić (1719.), Hilarije Mayr (1720.), Rajmund Gschwender (1721.), Roko Graff (1723.), Filip Cvetković (1724.), Rupert Mandl (1725.).⁷⁴

Prema trenutnom stanju istraženosti, u Koprivnici su tijekom 17. i u prvoj četvrtini 18. stoljeća slijedeći franjevci – o. Antun Vajdić (Koprivnica 1636. – Čakovec, 1673.) i o. Antun Partlec (Koprivnica, 1661. – Varaždin, oko 1702.) i o. Benedikt Zeittl (ređen 1675.) i o. Bernardo Gamba (Koprivnica, 1691. – Ivanić, 1725.), o. Joahim Pettl (Koprivnica, 1690. – Varaždin, 1724.), o. Jakov Vidanec (Koprivnica, 1631. – Križevci, 1680.), o. Leopold Blažić (Koprivnica, 1690. – Krapina, 1754.), o. Marko Banić (Koprivnica 1666., Čakovec, 1704.), o. Matija Bedeković (Koprivnica, 1700. – Varaždin, 1756.), o. Viktorin Kelemen (Koprivnica, 1706. – Varaždin, 1770.), o. Amand Regom (Koprivnica, 1707. - Ivanić, 1786.), o. Benigno Szenyan (Koprivnica, 1723. – Zagreb, 1769.) i o. Makarije Funtak (Koprivnica, 1723. – Koprivnica, 1803.), dok su istovremeno u okolici Koprivnice rođeni o. Adam Hegedušić (Subotica, 1691. – Koprivnica, 1736.), o. Augustin Formacher (Đurđevac, 1706. – Koprivnica, 1758.), o. Emerik Kaczaens (Drnje, 1709. – Zagreb, 1757.) i o. Anđeo Bobovec (Drnje, 1712. - Križevci, 1761.).⁷⁵

Od njih je posebno značajan Antun Partlec (Koprivnica, 1661. – Varaždin, oko 1702.). Franjevac je postao 1679. Studirao je na filozofskom učilištu u Varaždinu (1682.-1684.) i na bogoslovnoj školi Generalnog učilišta drugog razreda u Zagrebu (1684.-1687.). Bio je vrstan organizator pa mu je kao vrlo mladom povjerena služba gvardijana u Varaždinu (1690.-1691.), Krapini (1691.-1693.) i Zagrebu (1694.-1695.). Nakon toga je preuzeo dužnost tajnika koju je obnaša kod dvojice provincijala: Alekse Buzjakovića i Maksimilijana Klarića Predavao je na filozofskome učilištu u Varaždinu (1689.-1691.) i na Generalnom učilištu u Zagrebu (1698.-1699.). Godine 1699. postao je provincijal franjevačke provincije Sv. Ladislava, a tu je vrlo odgovornu službu vršio do smrti.⁷⁶

Kada je koprivnički franjevački samostan 1668. godine bio formalno proglašen pravim samostanom, provincijal o. Maksimilijan Tkalčević se založio kod vojne uprave i ishodio da su Franjevci u Koprivnici postali vojni kapelani umjesto župnika. Tu su službu Franjevci u Koprivnici vršili do 1753. godine.⁷⁷ Franjevci se kao koprivnički vojni kapelani spominju od 1672. godine, a za tu su službu dobivali mjesečnu plaću u iznosu od 16 rajnskih forinti.⁷⁸

Imenovanje vojnog kapelana je funkcioniralo na način da je jedan svećenik od uprave franjevačke provincije bio proglašen na tu dužnost. Uvjet je bilo poznavanje njemačkog jezika jer je u Koprivnici

od 1676. do 1678., a neposredno prije ponovnog imenovanja nalazio se na dužnosti gvardijana koprivničkog franjevačkog samostana. F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 36.

⁷² P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 107.

⁷³ Ivan Falussy (Križevci ?, 1667. – Zagreb, 1703.) stupio je u novicijat Provincije Sv. Ladislava u Križevcima. Studirao u Varaždinu, Češkoj i Zagrebu. Posvetio se obrazovnoj službi te predaje na filozofskom učilištu u Zagrebu (1691.-1694.), a potom na školi dogmatske teologije u Križevcima (1694.-1697.) i Varaždinu (1696.-1697.) te na bogoslovnoj školi Generalnog učilišta prvog razreda u Zagrebu (1700.-1703.). Osim gvardijanske dužnosti u Koprivnici (1698.-1699.) istu je službu obavljao u Čakovcu (1697.-1698.), a nakon djelovanja u Koprivnici od 1699. do 1700. bio je odgojitelj novaka u Križevcima. Od 1699. do 1702. sudjelovao je u vodstvu franjevačke provincije Sv. Ladislava kao definator. F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 46.

⁷⁴ P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 107.

⁷⁵ P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 128-129.

⁷⁶ F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 47, 52.

⁷⁷ P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 114.

⁷⁸ Štajerski zemaljski arhiv Graz (STLA), *Militaria*, Sch. 246, 254.

bilo dosta obitelji vojnih dužnosnika koje su govorile njemačkim jezikom.⁷⁹ U 17. i u prvom četvrtini 18. stoljeća su od franjevac koprivničkim vojnim kapelanima bili: 1669. – o. Ladislav Janković, 1671. – o. Danijel Zorko, 1672. – o. Benigno Buzjaković, 1674. o. Mojsije Schloger, 1675. – o. Krizostom Keizer, 1680. – o. Dominik Prukmar, 1681. – Paškal Zwerger, 1684. – o. Ljudevit Lachner (1. imenovanje), 1686. – o. Izaija Mayer, 1689. – o. Ljudevit Lachner (2. imenovanje), 1693. – o. Maksimilijan Sedlmayer, 1696. – o. Hilarije Mayer, 1697. – o. Ljudevit Lachner (3. imenovanje), 1698. – o. Cirjak Hueber, 1701. – o. marijan Hindermayer, 1703. – o. Rajmund Gschwender, 1707. – o. Hipolit Rettmayer, 1708. – o. Rajmund Gschwender, 1713. – o. Adjut Sartori, 1715. – o. Bernadin Gambi, 1716. – Adjut Sartori, 1721. – o. Hadrijan Dorenhoffer, 1723. – o. Adjut Sartori, 1724. – o. Lujo Rauser i 1725. – o. Leo Panz.⁸⁰ Iz ovih se podataka vidi da je većina vojnih kapelana nosila njemačka prezimena, vjerojatno zbog toga jer su bili govornici njemačkog jezika kao i dio vojne posade u Koprivnici.

Bratovština od pojasa Sv. oca Franje Asiškog je u koprivnički samostan uvedena 1677. godine.⁸¹ Prema Franji Emanuelu Hošku »vjernici koji su pohađali franjevačke crkve, ubrzo su usvojili i franjevačke pobožnosti. Da potvrde svoju ljubav prema sv. Franji, primali su franjevački pojas kao izvanjski znak svoje pripadnosti velikoj franjevačkoj obitelji.«⁸²

Članovi su joj bili žene i muškarci, a na čelu bratovštine je bio voditelj. On je uvijek bio iz redova franjevaca-svećenika. Imenovala ga je provincijska uprava svake godine. Prema pisanju Paškala Cvekan »članovi su imali svoje pravilo, mjesečno su se sabirali u samostanskoj crkvi na Misu i pouku. Njihov oltar je bio Sv. Franje i za nj su se oni brinuli svijećama i cvijećem. Imali su svoj barjak i na župnim procesijama, osobito na Tijelovo skupno su sudjelovali. Velika su pomoć bili samostanu.«⁸³ Osnivanje ove bratovštine moguće je promatrati u kontekstu potridentske barokne obnove katoličanstva na ovome prostoru, ali i kao pokazatelj katoličke pučke pobožnosti.⁸⁴

U franjevačku crkvu Sv. Antuna Padovanskog redovito je tražeci duhovnu utjehu i pomoć dolazilo na sv. misu ili ispovijed pučanstvo iz šire koprivničke okolice. Zabilježeni su vjernici koji su primjerice bili iz Ludbrega odnosno Kloštra Podravskega. Koprivnički franjevci su pomagali u duhovnom radu koprivničkim župniku nakon što su se normalizirali odnosi između njih i franjevaca.⁸⁵

Zanimljivo je da su koprivnički franjevci pružili odlučni otpor pri pokušaju dolaska pavlina u Koprivnicu krajem 17. i početkom 18. stoljeća.⁸⁶ U arhivu su sačuvana brojna pisma župnika podravskih župa koji su ih u tome nastojanju pomagali.⁸⁷

Franjevci su bili dušobrižnici njemačkih časničkih obitelji te posebno onoga dijela vojne posade koji je govorio njemačkim jezikom. Da to nije bio problem pokazao sam ranije pokazujući da je većina koprivničkih franjevaca koji su vršili dužnost vojnog kapelana nosila njemačka prezimena. To je bilo moguće jer je provincija Sv. Ladislava imala članove koji su potjecali iz Bavarske, unutarnjoaustrijskih zemalja ili Tirola. Uz to je postojala odredba da su klerici već u klerikatima uz latinski morali dobro poznavati njemački, mađarski i ilirski (hrvatski) jezik. Franjevci su propovjedi držali na njemačkom,

⁷⁹ M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, knj. 3, Zagreb 2005., str. 49.

⁸⁰ P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 115.

⁸¹ *Monumenta et procesus Provinciae S. Ladislai*, str. 201. Ova bratovština je iste 1677. osnovana u Križevcima, 1642. u Zagrebu, 1668. u Varaždinu.

⁸² F. E. Hoško, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 99.

⁸³ P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 116. Ovu je bratovštinu ukinuo Josip II. 1786. Godine 1890. u koprivničkom kao i u drugim samostanima Ladislavske provincije uspostavljen je Treći red Sv. Franje kao nastavak Bratovštine od pojasa Sv. oca Franje. Inače F. E. Hoško piše da se naziv »Treći red Sv. Franje« upotrebljava od 1732. za zagrebačku, a od 1742. za varaždinsku bratovštinu, usp. F. E. Hoško, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 99.

⁸⁴ F. E. Hoško, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, str. 381-387.

⁸⁵ P. Cvekan, *Koprivnica i Franjevci*, str. 114.

⁸⁶ HDA, *Pavlini samostan Lepoglava*, fasc. 703/a.

⁸⁷ Arhiv franjevačke provincije Zagreb, Dokumentacija samostana Koprivnica, kut. A-26.; Arhiv Franjevačkog samostana u Koprivnici.

mađarskom i ilirskom (hrvatskom) jeziku. Prema Paškalu Cvekanu, njemački se redovito propovijedalo u Zagrebu, Varaždinu, Križevcima, Čakovcu, Ivaniću i u Koprivnici.⁸⁸

Franjevci Ladislavske provincije su posebnu pozornost posvećivali prosvjetnom djelovanju. Oni su najveću brigu posvetili odgoju svojeg svećeničkog i redovničkog podmlatka osnivanjem i održavanjem raznih oblika prosvjetne djelatnosti. Franjevačko zakonodavstvo u 17. i 18. stoljeću dopuštalo je da svaka provincija u Redu može imati jedan generalni studij prve klase, a jedan ili dva generalna studija druge klase. Uz to su provincije mogle imati i studij filozofije, teologije, moralne teologije i govorničtva na razini provincijskih studija. Generalni studiji su stalno bili u samostanima: u Zagrebu, u Varaždinu i Pečuhu, dok su se provincijski studiji mogli održavati povremeno u onim samostanima, koji su bili sposobni prehranjivati studente - klerike i po jednoga ili dva lektora.⁸⁹

Koprivnički franjevci⁹⁰ su dali nemali doprinos obrazovanju u Koprivnici. U koprivničkom franjevačkom samostanu se početkom 18. stoljeća počeo održavati studij moralne teologije 1717.-1718. godine. Kao prvi lektor je zabilježen o. Ambrozije Sokačić, a kao drugi o. Hilarije Mayr (1721.-1723.).⁹¹ Ubrzo je, 1719.-1720. u Koprivnici počelo s radom filozofsko učilište (studij filozofije) usmjereno prema franjevačkom generalnom učilištu u Zagrebu.⁹²

Za koprivničko školstvo je zanimljivo spomenuti još jedan podatak. Kada su se početkom 18. stoljeća pavlini natjecali za učitelje na koprivničkoj pučkoj školi, franjevci su ponudili gradskoj upravi da će besplatno davati za pučku školu dva učitelja za dva razreda i vjeroučitelja.⁹³

Kako bi se omogućilo što kvalitetnije obrazovanje, franjevci su u koprivničkom samostanu formirali solidnu knjižnicu, koja je u većoj mjeri sačuvana i danas, a od starijih knjiga postoji više od 2000 primjeraka, dio kojih je iz perioda do kraja 17. stoljeća,⁹⁴ a među njima je i jedna inkunabula iz 1497. godine⁹⁵ te 33 naslova knjiga tiskanih u 16. stoljeću.⁹⁶

U koprivničkom franjevačkom arhivu čuva se relativno bogata arhivska zbirka glazbenih notnih zapisa odnosno muzikalija što svjedoči o kontinuiranoj brizi franjevaca za glazbu.⁹⁷ Ladislavska provincija je od svoga utemeljenja 1661. posebnu pozornost posvećivala njegovanju crkvenog pjevanja kako liturgijskog tako i pučkog. Osim toga pažnja je bila usmjerena na gradnju orgulja i orguljanje u samostanskim crkvama. Pojedini novaci su novicijatima, samostanima profesorijska i u klerikatima filozofskog i teološkog studija učili pjevati.⁹⁸

U 17. stoljeću i prvj četvrtini 18. stoljeća su franjevci-svećenici doprinijeli koprivničkoj glazbenoj kulturi⁹⁹ kao orguljaši (i pjevači). Prvi orguljaši-franjevci su bili: o. Fortunat Lendvaj (1675.-1677.), o. Ljudevit Lachner (1681.-1685., 1689.-1701.), o. Euzebije Buzjaković (1688.), o. Josip Zetscher (1703.,

⁸⁸ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 114-115.

⁸⁹ F. E. Hoško, Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća; isti, Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb 2001.

⁹⁰ O poučavanju na franjevačkim visokim školama usp. F. E. Hoško, Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj, str. 86-91.

⁹¹ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 119-120.

⁹² F. E. Hoško, Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj, str. 24.

⁹³ D. Feletar, Četiri stoljeća pučkog obrazovanja u Koprivnici, Podravski zbornik, sv. 16, Koprivnica 1990, str. 33-36; isti, D. Feletar, Prilozi za povijest školstva u općini Koprivnica, rukopis; P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 120.

⁹⁴ D. Sabolović-Krajina, Knjižnica samostana franjevaca u Koprivnici, Podravski zbornik, sv. 16, Koprivnica 1990, str. 56.

⁹⁵ Š. Jurić, V. Frkin, Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj, Croatica Christiana Periodica, god. XI, br. 20, Zagreb 1987., str. 141.

⁹⁶ D. Sabolović-Krajina, Knjižnica samostana franjevaca u Koprivnici, str. 57-58.

⁹⁷ S. Tuksar, Pregled rukopisnih i tiskanih muzikalija u franjevačkom samostanu u Koprivnici, Podravski zbornik, sv. 22, Koprivnica 1996., str. 105-110.

⁹⁸ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 125.

⁹⁹ O glazbenom životu Koprivnice usp. D. Feletar, Glazbeni život Koprivnice, Koprivnica 1977.

1710.-1714., 1719.), o. Timotej Lorber (1715.-1717.), o. Franjo Vogtsperger (1721.), o. Hilarije Bonner (1722., 1724.), o. Konrad Potočnjak (1723.) i o. Lepold Blažić (1725.).¹⁰⁰

Iz 17. i prve četvrtine 18. stoljeća je sačuvano tek nekoliko predmeta iz koprivničke franjevačke kulturne baštine.¹⁰¹ Uz dio samostana i crkve Sv. Antuna Padovanskog¹⁰², koprivničku franjevačku baštinu 17. stoljeća čini i nekoliko pokretnih kulturnih spomenika. Od njih sam ranije spomenuo sačuvanu knjižnu građu.¹⁰³

Izgleda da je po izgradnji samostanske crkve jedan od oltara bio posvećen Majci Božjoj. Prema Paškalu Cvekanu, ovaj je oltar uklonjen kada je izgrađena Lauretanska kapela koju je 1692. dala podignuti udovica Regina Barbara Albacher.¹⁰⁴ Kapela je srušena u potresu 1778. godine.¹⁰⁵ Lauretanska kapela pokazuje da je štovanja Loretske Gospe u koprivnički kraj prošireno još krajem 17. stoljeća.¹⁰⁶ Samostanska spomenica kazuje da su se prigodom svečane procesije na dan Presvetog Trojstva 1692., prigodom posvećenja ove kapelice »na očigled mnoštva vjernika na nebu vidjela tri sunca.«¹⁰⁷ Od izgubljenih umjetnina ne bi bilo na odmet spomenuti i staru propovjedaonicu srušenu u potresu 1778. godine, kasnije zamijenjenu novijom koja postoji i danas.¹⁰⁸

Osim spomenutoga, sačuvana je manja srebrna i djelomično pozlačena pokaznica nastala u drugoj polovici 17. stoljeća u Augsburgu u radionici Georga Reischla (koji je u Augsburgu djelovao od 1654. do 1700.). Isti majstor je 1700. načinio srebrni i djelomično pozlačeni kalež.¹⁰⁹ U franjevačkoj crkvi postoji još jedan srebrni kalež s kraja 17. ili početka 18. stoljeća, rad nepoznatog majstora. Ovaj kalež je dao načiniti Mihael Burić, a predstavlja dar bratovštine od pojasa Sv. oca Franje Asiškog (odnosno bratovštine Trećoredaca). Domaći majstori (varaždinski?) su tijekom druge polovice 17. stoljeća načinili i dva pacifikala.¹¹⁰

U odnosu Franjevaca i Koprivničanaca nije sve uvijek bilo idealno. Franjevci su ponekad dolazili u sukob s koprivničkom gradskom vlasti. To je npr. vidljivo iz dopisa koprivničkog magistrata od 27. srpnja 1673. usmjeren protiv gvardijana franjevačkog samostana Davida Budaja.¹¹¹ Iako je zabilježeno još nekoliko slučajeva sukoba Koprivničanaca i Franjevaca, navesti ću jedan sudski spor za primjer. Godine 1677. je zabilježena parnica Matije Jurena, sindika franjevačkoga samostana u Koprivnici kao tužitelja, protiv Franje Vojvodića i supruge mu Agate Chietko, optuženih, zbog toga što je Franjo pogrdnim riječima vrijeđao oca Fortunata Lindvaja, vikara spomenutoga samostana. Tužitelj traži veliku zadovoljštinu koja, ako se neće moći namiriti iz optuženikovih stvari, namirit će se iz imovine žene i djece, a ako ni to ne bude dosta, traži da optuženik završi u zatvoru. Sud odlučuje da prema gradskim statutarnim odredbama optuženik bude osuđen na kaznu od 10 rajnskih forinti za tužitelja i 100 denara za grad, i ako to ne plati u roku od 5 dana da ide u zatvor. Tužitelj je protestirao što je sud donio presudu po gradskom statutu, a ne po zakonima kraljevine i tražio je novu.¹¹²

¹⁰⁰ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 126.

¹⁰¹ I. Lentić-Kugli, Inventar sakralnih spomenika u drugi predmeti slikarstva, kiparstva i umjetnog obrta u Koprivnici, Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb 1986., str. 174-181.

¹⁰² M. Planić-Lončarić, Odabrani primjeri graditeljskog nasljeđa Koprivnice, Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb 1986., str. 93-96.

¹⁰³ D. Sabolović-Krajina, Knjižnica samostana franjevaca u Koprivnici, str. 55-56.

¹⁰⁴ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 90-93.

¹⁰⁵ Arhiv franjevačkog samostana Koprivnica, Origo antiqui conventus Caproncensis; Liber memorabilium, knj. I; P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 98.

¹⁰⁶ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 99.

¹⁰⁷ Arhiv franjevačkog samostana Koprivnica, Liber memorabilium, knj. I; P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 98.

¹⁰⁸ P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 93.

¹⁰⁹ I. Lentić, Zlatarstvo u Koprivnici, Podravski zbornik, sv. 9, Koprivnica 1983., str. 128-131.

¹¹⁰ I. Lentić-Kugli, Inventar sakralnih spomenika, str. 177-179; I. Lentić, Zlatarstvo u Koprivnici, str. 128-131; P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 103.

¹¹¹ KAZ, ACA 83/38.

¹¹² DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 17. srpnja 1677.

Moguće je zaključiti da su franjevci u Koprivnici odigrali važnu ulogu u učvršćenju katoličanstva u Koprivnici jer je uz njihovu pomoć oko 1603. ili 1604. bio obnovljen katolički pastoralni rad u Koprivnici koja je ranije bila jedno od središta reformacije. Franjevci nisu dugo upravljali koprivničkom župom jer se već 1612. spominje novi koprivnički župnik Matija Šantić koji nije bio franjevac. Franjevci su se iznova vratili u Koprivnicu početkom druge polovice 17. stoljeća. Vrlo brzo su razvili snažnu pastoralnu djelatnost te su izgradili crkvu i samostan.

SUMMARY

The Franciscans in Koprivnica played an important role in consolidating Catholicism in Koprivnica. With the help of the Franciscans, in 1603 or 1604 the Catholic pastoral work in Koprivnica was renewed, which was formerly one of the centers of reformation. The Franciscans did not manage the Koprivnica parish for a long time. The Franciscans returned to Koprivnica again at the beginning of the second half of the 17th century. They developed a strong pastoral activity very quickly and built a church and a monastery.